

Despite the positive developments, Ukraine needs to adopt a wide range of measures aimed at inavailability of human trafficking, namely the measures to increase the public awareness on human trafficking issues to eradicate the causes of this phenomenon, measures to combat human trafficking for labor exploitation (economic situation increases the vulnerability of the population to modern slavery) and sexual exploitation of women.

It is extremely important for Ukraine to solve issues to provide effective assistance to internally displaced persons (women, children and persons with disabilities who are vulnerable in the context of human trafficking). Addressing the needs of internally displaced in Ukraine requires at least the streamline regulatory activities to combat this horrendous phenomenon, including the development and adoption of the Comprehensive Program of Assistance to Immigrants in Ukraine.

Keywords: Council of Europe, human trafficking, Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Cabinet of Ministers of the Council of Europe, Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA).

УДК 340.69(477)

С. В. Євдокіменко,

І. А. Петрова

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВАМИ УКРАЇНИ ТА ФРАНЦІЇ

Проаналізовано чинне процесуальне законодавство Франції щодо провадження судових експертиз, виявлено спільні та відмінні риси із процесуальним законодавством України для визначення можливостей використання позитивного досвіду в удосконаленні експертної діяльності. Особливу увагу приділено розгляду принципів діяльності експерта та можливостям їх реалізації в Україні. Досліджено участь експерта в судовому провадженні та його роль в укладанні полюбовної угоди.

Ключові слова: докази, судова експертиза, експерт, принципи експертизи, змагальність процесу, примирення сторін.

Постановка проблеми. Процесуальне законодавство України сьогодні знаходиться у стані реформування та адаптації до європейських стандартів. Значних змін набуває й експертна діяльність, яка покликана надавати докази для встановлення істини в суді. Особливостями сучасного судового провадження в умовах демократизації суспільства є змагальність і прозорість процесу у встановленні істини та задоволенні вимог сторін судового розгляду. Аналіз чинного процесуального законодавства Франції може надати корисну інформацію для вдосконалення експертної діяльності в Україні.

Стан дослідження. Питання, що розкривають напрями міжнародної співпраці науковців України з європейськими вченими в галузі експертної діяльності, були висвітлені у працях О. І. Виноградової,

В. Г. Гончаренка, Г. Л. Грановського, П. П. Іщенка, Н. І. Клименко, І. Л. Олійника та ін. Проте інтеграція України в європейський простір вимагає адаптації до сучасних вимог не тільки процесуального законодавства, й діяльності окремо взятого судового експерта у законі судового провадження. Саме тому є актуальним виявлення позитивного досвіду експертної діяльності провідних країн Європи для подальшого використання в діяльності судових експертів в Україні.

Метою статті є аналіз процесуального законодавства Франції щодо провадження судових експертиз, порівняння його з чинним законодавством України для визначення можливостей використання в адаптації експертної діяльності до європейських вимог.

Виклад основного матеріалу. В юридичній системі Франції експертиза посідає основне місце, оскільки вона одночасно розглядається як надання доказів та як допомога у винесенні рішення. У своїй доповіді «Норми та стандарти експертизи у Франції» пан Дені Дюпре, який є Почесним адвокатом і свого часу був членом президії Паризької колегії адвокатів, на семінарі «Сприяння реформі правосуддя Казахстану» (2014 рік) зауважив, що право – це доказ, не залежно від того, йдеться про доказ, який представлений спонтанно, чи про доказ, який отриманий за допомогою експертизи, оскільки основний постулатом полягає в тому, що «кожна сторона має доказати факти, необхідні для підтвердження її вимог» [1].

У французькому судочинстві експертиза, яка проводиться в цивільній чи торгівельній сфері, регламентується Новим Цивільним процесуальним кодексом Франції (далі – НЦПК Франції), а у кримінальній сфері – Кодексом кримінального розслідування. Судову експертизу розглядають як міру розслідування, яка здійснюється технічним спеціалістом, і є необхідною через технічний характер галузі та яка проводиться до або через існуючу судову тяжбу з метою надання допомоги судді.

Згідно з новим Цивільним процесуальним кодексом (ЦПК) Франції (ст. 9) кожна сторона має доводити факти, необхідні для успішного вирішення її вимог, і може це здійснювати за допомогою доказів, які надані та отримані спонтанно, або знайдених доказів, які отримані в тому числі за допомогою експертизи [2–4]. Подібний підхід має відображення і у процесуальному законодавстві України. Так, п. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [5]. Цікавим положення ст. 35 ЦПК Франції, де міститься вимога, що зобов'язує сторони ознайомлювати один одного з фактичними основами своїх вимог, наданими елементами доказувань і правовими підставами, на які вони посилаються [4]. В основі процесу реалізації цієї вимоги лежить обмін елементами доказування через змагальність сторін у судовому процесі. Змагальність сторін реалізується через поняття справедливого процесу, яке передбачає рівність засобів і можливостей, що

надає справедлива експертиза, через принцип лояльності судового розгляду, прописаний у статуті належної поведінки, а також через контрактне оформлення судового розгляду. На наш погляд, використання подібної регламентації змагальності сторін в українському законодавстві мало б позитивні результати.

Цивільне процесуальне законодавство Франції передбачає різні види доказів, зокрема: заяви третіх осіб (ст. 199 НЦПК Франції), довідки (ст. 200), розслідування (ст. 204), встановлення факту (ст. 249), консультації (ст. 256), експертизи (ст. 263). Стаття 263 ЦПК Франції містить нагадування про додатковий характер експертизи, зауважуючи, що вона призначається тільки у випадках, коли встановлення факту або консультації недостатньо для прояснення ситуації для судді [1]. Згідно з чинним процесуальним законодавством в Україні доказами у цивільній справі є будь-які фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, що мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів [6, ст. 57]. Відповідно до вимог діючого кримінального процесуального законодавства України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [5, ст. 84]. Доцільним вбачається запозичення із законодавства Франції положення про приймання як доказів заяв третіх осіб і довідок, особливо якщо йдеться про економічні правопорушення та господарські спори, де як довідки можуть виступати акти ревізії.

Докладніше процес збирання доказів прописаний у КПК України, ч. 2 ст. 93 якого передбачає, що сторона обвинувачення збирає докази шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Частиною 3 цієї ж статті передбачено, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних

дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [5].

Стаття 144 ЦПК Франції передбачає, що експертиза може бути призначена за будь-якої ситуації, коли суддя не володіє достатніми елементами для винесення рішення у справі. Саме тому експертизу розуміють як надання доказів і як допомогу у винесенні рішення, як слідчу дію, що здійснюється технічним спеціалістом, необхідність в якому з'явилась до чи під час судового розгляду, з використанням технічних прийомів галузі, що розглядається, з метою надання допомоги судді, але не усуваючи його при вирішенні задачі. Такий підхід відображений у ст. 232 ЦПК Франції [1], він поділяється і процесуальним законодавством України та підтверджує, що судова експертиза найчастіше є єдиним практичним і конкретним вирішенням, єдиним засобом, що сприймається сторонами судового розгляду для вирішення складної технічної проблеми, встановлення точних причин події чи нещасного випадку, попередження тяжких наслідків і фінансових втрат, виявлення складних елементів, які дозволяють судді винести рішення та визначити відповідальність.

Проведення судової експертизи в Україні значно підвищило її ефективність у процесі доказування із використанням підходів, які широко використовуються у процесуальному законодавстві Франції, зокрема:

- судову експертизу розуміють і трактують як альтернативний спосіб вирішення судових спорів, здебільшого найефективніший;
- 80 % справ, за якими призначалась судова експертиза, ніколи не поверталися до судді, який розглядав справу по суті;
- експерти стають не тільки спостерігачами, й дійовими особами, які беруть участь у примиренні сторін;
- експерт є медіатором сторін, з якими він зустрічається, опитує, вислуховує, знайомиться із записами, саме він займає виграну позицію для спрощення процедури укладання полюбовної угоди;
- кінцевою метою судової експертизи є закінчення тривалого конфлікту та вирішення судового розгляду шляхом встановлення цивільного миру із дотриманням інтересів усіх сторін.

Процесуальне законодавство Франції передбачає тристоронні відносини між суддею, експертом та сторонами (адвокатами). Суддя, який виносить кінцеве рішення, вибирає й призначає експерта, визначає задачі, встановлює строки та суму первинного авансу. Саме суддя є наставником експерта, він контролює та здійснює нагляд за правильним виконанням завдань. Законодавчо визначено, що експерт повинен мати необхідну конкретну освіту, шлях набуття такого статусу, прописано професійну етику експерта, його обов'язки та відносини із суддею (чи є це залежність) і сторонами (чи є вони прозорими) нормуються процесуальним законодавством Франції. Щодо сторін судового провадження, то законодавство орієнтується на їх очікування та сподівання, визначає відносини клієнт –

адвокат в управлінні експертизою з урахуванням принципів законності, компетентності та когерентності (взаємозв'язку) та обираючи технічних помічників сторін між приватним експертом та експертом, який надається за страховкою [1]. На нашу думку, українським законодавцем доцільно було б звернути увагу на позиції французького законодавства, яке закріплює процес допомоги в ухваленні рішення через звертання за допомогою до оцінювача або спеціальної лабораторії чи іншої організації, що проводить випробування. Така допомога на сьогодні є необхідною під час проведення судово-економічної експертизи у сфері приватизації, девелоперської діяльності, нарахування та виплати дивідендів тощо.

У процесуальному законодавстві Франції використовуються принципи щодо провадження судових експертиз, безумовне дотримання яких, на нашу думку, дозволило б значно поліпшити судочинство України. Прописані ці принципи абсолютно зрозуміло, вони є такими, що допомагають у встановленні істини та ухваленні справедливого рішення. До них належать:

- швидкість, але дотримання права на захист;
- справедливий процес означає справедливу експертизу;
- якісний, лояльний судовий розгляд і рівність можливостей учасників процесу;
- абсолютне дотримання принципу змагальності сторін;
- контрактне оформлення експертизи;
- когерентність експертного підходу;
- інтерактивне ознайомлення з матеріалами та прозорість [1].

Під час проведення судових експертиз завжди орієнтуються на правило: «Гарне проведення експертизи іноді приводить до поганих результатів! Погане проведення експертизи завжди приводить до поганих результатів!» [1]. Саме тому значна увага приділяється як підготовці судової справи (до винесення рішення експертизи), так і саме провадженню експертизи та її проведенню експертом. У ході підготовки справи аналізуються основні норми та складається контрольний список, що включає в себе: документи і докази; чи потрібна експертиза, якщо особа є позивачем; чи можна передбачати медіацію або полюбовне вирішення конфлікту; підготовку повістки та плану дій; вибір експерта й визначення складу експертної групи та її керівника.

Процесуальне законодавство Франції приділяє значну увагу етапом експертизи та її проведенню експертом:

- дуже велике значення мають перші збори, під час яких визначається, хто є хто з експертів, відбувається представлення кожного експерта, переглядаються задачі та визначаються неточності, встановлюється доцільність звернення до судді для виправлень (для розширення або скорочення). У межах цих дій ст. 266 ЦПК Франції передбачає проведення наради для можливості уточнення, чи у повному складі представлені у групі експерти [3], попереднього

визначення вартості експертизи та її строків, спільного визначення програми місії, вивчення фінансової частини справи та необхідності передбачення залучення для допомоги декількох оцінювачів;

- передбачено обов'язкове надання звітів про зібрання, в яких указують особи присутніх, заповнюючи листок присутності, вносять ухвалені рішення, окремо визначають список наданих і витребуваних матеріалів, вказують та підтверджують подальші операції, визначають порядок денний для наступних зборів;

- обґрунтовано необхідність дотримання когерентності та прозорості, у межах якої потрібно потурбуватися про ознайомлення сторін з матеріалами, організувати конструктивний та узгоджений діалог, потурбуватися про пояснення ходу дій, мати науковий підхід та пояснювати зміст дослідження, інформувати сторони про зміни експертного дослідження та мати можливість перевірити доцільність проявлених ініціатив;

- враховано необхідність пошуку або досягнення консенсусу, яка включає в себе угоду щодо характеру експертизи, що планується, угоду про методологію та протокол, угоду про вибір оцінювача або лабораторії, угоду про суму та спосіб попереднього фінансування;

- реалізовано необхідність встановлення діалогу й узгодженості дій, у межах чого здійснюється сприяння у проведенні дискусії за участі всіх сторін, збагачення дискусії шляхом порівняння ідей та допускається можливість оспорування та право на помилку;

- до засобів включено можливість жорстко та ввічливо забезпечувати «поліцію» на зібраннях для уникнення інцидентів відносно експерта чи сторін, якщо виникнуть труднощі, звертатися за допомогою до адвокатів, можливість звернення до судді, якщо ускладнення можуть викликати конфлікт між дотриманням принципу змагальності й таємницею справи.

Позитивним моментом у процесуальному законодавстві Франції є можливість експерта під час здійснення експертного дослідження ухваленні рішення щодо звернення до оцінювача, клопотатися перед суддею про призначення ще одного помічника експерта або залучити для допомоги лабораторії чи інші організації для відбору зразків, проведення аналізів та інших випробувань. У цьому випадку йдеться про додаткові засоби, які експерт має і може використати для того, щоб підтвердити своє переконання.

Результатами експертного дослідження за законодавством Франції є документи експерта, що використовуються для висновків, зокрема: звіт, проміжна записка, етапний звіт, узагальнююча записка, попередній звіт, заключний звіт. Така кількість документів, що складаються судовими експертами у процесі експертного дослідження, обумовлена тим, що вони мають користь:

- дозволяють забезпечити когерентність експертизи;
- представляють собою етапи, що необхідні для спостереження за ходом роздумів експерта;

- дозволяють виправити або змінити деякі недоліки;
- повинні сприяти примиренню сторін і пропаганді ролі експерта як особи, яка бере участь у примиренні, коли експерт вважає, що в нього знаходяться всі елементи, необхідні для створення власного переконання у тому, що сторони готові до вироблення рішення із примирення сторін;
- мають приводити експерта до того, щоб за неможливості примирення повідомити сторонам останній етап своїх досліджень та надати їм, як і їх адвокатам, крайній термін для повідомлення, шляхом надання узагальнюючих записок (ст. 276 ЦПК Франції) про можливість зауваження та нагадує, що із закінченням визначеного терміну він не буде брати до уваги зауваження, які надані із запізненням [4]. Також для того, щоб усі зауваження учасників судового провадження були прийняті експертом до уваги, вони мають містити посилання на попередні.

На нашу думку, такі вимоги процесуального законодавства дозволяють сторонам судового провадження бути активними учасниками експертного дослідження, хоча вони при цьому не впливають на переконання експерта щодо досліджуваного об'єкта, а зауваження, які надаються, допомагають скорегувати процес експертного дослідження для отримання точнішого висновку експертизи.

Висновок експерта представляє собою заключний звіт і надається у матеріальній формі отримувачам, якими є сторони процесу. Законодавчо регламентується зміст звіту, який включає в себе основний зміст, висновки та додатки. Після надання заключного звіту вважається, що експерт закінчив вирішення поставленої задачі, а тому має надати заяву про встановлення розцінок на оплату його роботи, при чому враховуються способи оплати, строки та інші клопотання. Під час проведення експертизи і спілкування експерта зі сторонами може бути досягнуто примирення сторін або найбільш старанна сторона може звернутись до судді, який розглядає справу по суті. Це приводить до того, що сторони процесу забезпечуються ухваленням справедливого рішення. Українське процесуальне законодавство стало б краще, якщо врахували б такий досвід.

На судовому рівні приймається та затверджується заключний звіт експерта, а у випадках, коли він визнаний неповним чи недостатнім (або за інших умов), призначається додаткова або повторна експертиза. Процесуальне законодавство Франції, як і України, передбачає для експерта за різні порушення дисциплінарну відповідальність, цивільну професійну відповідальність і кримінальну відповідальність (ст. 434-20 Кримінального кодексу Франції [7]).

Останнім часом за законодавством Франції експертиза стала новим альтернативним способом вирішення судових справ, оскільки виникла та була реалізована особлива ідея, що раніше не визначалась, – експертиза може сприяти примиренню сторін у межах полюбовної угоди.

Висновок. У результаті проведеного дослідження процесуального законодавства Франції щодо проведення експертиз встановлено, що змагальність процесу реалізується через постійну взаємодію учасників судового провадження з судовим експертом. У свою чергу, прозорість процесу забезпечується оформленням експертом значної кількості обов'язкових документів (звіту, проміжної записки, етапного звіту, узагальнюючої записки, попереднього звіту, заключного звіту), з якими ознайомлюються сторони, які можуть ставити додаткові запитання. Позитивним у законодавстві Франції є чітка обмеженість строків проведення експертизи. Такий підхід підсилює незалежність експерта, дозволяючи своєчасно отримати повний науково обґрунтований заключний звіт.

Список використаних джерел: 1. Дюпре Д. Нормы и стандарты экспертизы во Франции [Електронний ресурс] / Дени Дюпре // Содействие реформе правосудия Казахстана : семинар нац. уровня (г. Астана, 27 июня 2014 г.). – Режим доступу: <http://www.zakon.kz/4637958-normy-i-standarty-jekspertiry-vo.html>. 2. Code de procédure civile (France) [Електронний ресурс] // Wikipedia : l'encyclopédie libre. – Режим доступу: [https://fr.wikipedia.org/wiki/Code_de_procedure_civile_\(France\)](https://fr.wikipedia.org/wiki/Code_de_procedure_civile_(France)). 3. Рыбина О. Французский гражданско-процессуальный кодекс 2011 года [Електронний ресурс] / Рыбина Ольга // LAWFIRM.RU : Юридические и Адвокатские услуги и консультации : [сайт]. – 08.11.2011. – Режим доступу: <http://lawfirm.ru/knigi/index.php?id=4361>. 4. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / пер. с фр. В. Захватаев ; отв. ред. А. Довгерт. – Киев : Истина, 2004. – 544 с. – (Частное право). 5. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. 6. Цивільний процесуальний кодекс України : закон України від 18 берез. 2004 року № 1618-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>. 7. Code pénal : Edition: 2016-04-03 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://codes.droit.org/cod/penal.pdf?ts=1399650503>.

Надійшла до редколегії 24.03.2016

Евдокименко С. В., Петрова И. А. Особенности использования судебной экспертизы по законодательствам Украины и Франции

Проанализировано действующее процессуальное законодательство Франции по производству судебных экспертиз, выявлены общие и отличительные черты с процессуальным законодательством Украины для определения возможностей использования позитивного опыта в совершенствовании экспертной деятельности. Особое внимание уделено рассмотрению принципов деятельности эксперта и возможностям их реализации в Украине. Исследовано участие эксперта в судебном производстве и его роль в заключении полюбовного соглашения.

Ключевые слова: доказательства, судебная экспертиза, эксперт, принципы экспертизы, состязательность процесса, примирение сторон.

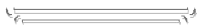
Yevdokimenko S. V., Petrova I. A. Features of using forensic expertise under the laws of Ukraine and France

The authors have analyzed the current procedural legislation of France on performance of forensic expertises; have revealed common and distinctive features with the procedural legislation of Ukraine to determine the possibilities of using positive experience to improve the expertise activities in Ukraine. Particular attention is paid to the principles of the expert's activities and the possibilities of their implementation in Ukraine; to the research of the expert's participation in the court proceedings and the role in the conclusion of an amicable agreement.

Proceedings of forensic expertise in Ukraine would significantly increase its effectiveness in the process of proving with the use of approaches that are widely used in French procedural law, namely: judicial expertise is understood and interpreted as an alternative method of judicial disputes resolution; experts are not only observers but also actors who participate in conciliation; an expert mediates the parties, whom he meets, interviews, listens, meets with records; he takes a winning position to simplify the conclusion of an amicable agreement.

As a result of the conducted research of procedural laws of France concerning the conduction of expertises it has been established that the adversarial process is realized through constant interaction between the participants of the proceedings with the judicial expert. In turn, the transparency of the process is guaranteed with preparing a significant number of mandatory documents by the expert (reports, interim notes, landmark report, summarizing note, preliminary report, final report), which are introduced to parties that may raise additional questions.

Keywords: evidence, forensic expertise, an expert, principles of the expertise, adversarial process, conciliation.

УДК 343.8

О. М. Кревсун

ПЕРЕВЕДЕННЯ ЗАСУДЖЕНОГО З ОДНІЄЇ ВИПРАВНОЇ КОЛОНІЇ ДО ІНШОЇ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Розглянуто деякі питання недосконалості правового регулювання субінституту зміни умов тримання засуджених у разі переведення їх з однієї виправної колонії до іншої. Важливість цього субінституту полягає в тому, що засуджені власною поведінкою, ставленням до суспільно корисної праці та навчання мають можливість змінити своє правове становище як у бік зменшення режимних правообмежень, так і в бік їх збільшення. Проілюстровано застосування зазначеної зміни умов тримання засуджених на окремих прикладах.

Ключові слова: прогресивна система, виконання покарання, субінститут, виправна колонія, умови тримання, переведення засудженого.

Постановка проблеми. Кримінально-виконавчий кодекс України закріплює за засудженими до позбавлення волі право змінити свої умови тримання в місцях позбавлення волі аж до умовно-